

DOMSTOLENS DOM (femte avdelningen)
den 11 juli 2002 *

I mål C-210/00,

angående en begäran enligt artikel 234 EG, från Bundesfinanzhof (Tyskland) att domstolen skall meddela ett förhandsavgörande i det vid den nationella domstolen anhängiga målet mellan

Käseri Champignon Hofmeister GmbH & Co. KG

och

Hauptzollamt Hamburg-Jonas,

angående giltigheten av artikel 11.1 första stycket a i kommissionens förordning (EEG) nr 3665/87 av den 27 november 1987 om gemensamma tillämpningsföreskrifter för systemet med exportbidrag för jordbruksprodukter (EGT L 351, s. 1; svensk specialutgåva, område 3, volym 24, s. 216) i dess lydelse enligt

* Rättegångsspråk: tyska.

kommissionens förordning (EG) nr 2945/94 av den 2 december 1994 (EGT L 310, s. 57; svensk specialutgåva, område 3, volym 63, s. 83) samt tolkningen av begreppet force majeure i artikel 11.1 tredje stycket första strecksatsen i samma förordning,

meddelar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

sammansatt av D.A.O. Edward, tillförordnad ordförande vid femte avdelningen, samt domarna A. La Pergola och C.W.A. Timmermans (referent),

generaladvokat: C. Stix-Hackl,

justitiesekreterare: avdelningsdirektören H.A. Rühl,

med beaktande av de skriftliga yttranden som har inkommit från:

— Käserei Champignon Hofmeister GmbH & Co. KG, genom J. Gündisch, Rechtsanwalt,

— Europeiska gemenskapernas kommission, genom M. Niejahr, i egenskap av ombud,

med hänsyn till förhandlingsrapporten,

efter att muntliga yttranden har avgivits vid förhandlingen den 27 september 2001 av: Käserei Champignon Hofmeister GmbH & Co. KG, företrätt av J. Gündisch och U. Schrömbges, Rechtsanwalt, och kommissionen, företrädd av G. Braun, i egenskap av ombud,

och efter att den 27 november 2001 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Bundesfinanzhof har, genom beslut av den 4 april 2000 som inkom till domstolen den 26 maj 2000, i enlighet med artikel 234 EG ställt två tolkningsfrågor. Den första avser giltigheten av artikel 11.1 första stycket a i kommissionens förordning (EEG) nr 3665/87 av den 27 november 1987 om gemensamma tillämpningsföreskrifter för systemet med exportbidrag för jordbruksprodukter (EGT L 351, s. 1; svensk specialutgåva, område 3, volym 24, s. 216) i dess lydelse enligt kommissionens förordning (EG) nr 2945/94 av den 2 december 1994 (EGT L 310, s. 57, svensk specialutgåva, område 3, volym 63, s. 83, nedan kallad förordning nr 3665/87), och den andra avser tolkningen av begreppet force majeure i artikel 11.1 tredje stycket första strecksatsen i samma förordning.
- 2 Frågorna har uppkommit i en tvist mellan Käserei Champignon Hofmeister GmbH & Co. KG (nedan kallat KCH) och Hauptzollamt Hamburg-Jonas (nedan kallad Hauptzollamt) om huruvida den sanktion som föreskrivs i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 skall påföras KCH på grund av att bolaget har ansökt om exportbidrag för en produkt som inte ger rätt till ett sådant bidrag.

Tillämpliga bestämmelser

3 Genom förordning nr 2945/94 ändrades bland annat artikel 11 i förordning nr 3665/87. Första, andra och femte skälen har följande lydelse:

”Under de gällande gemenskapsbestämmelserna beviljas exportbidrag enbart på grundval av objektiva kriterier, som särskilt rör den exporterade produktens art och kvantitet, dess egenskaper och bestämmelseort. Erfarenheten visar att det finns behov av förstärkta insatser för att bekämpa oegentligheter, särskilt bedrägeri som drabbar gemenskapens budget. Det bör därför fastställas att felaktigt utbetalda belopp skall indrivnas och det bör införas sanktioner för att stimulera exportörerna att uppfylla gemenskapens bestämmelser.

För att säkerställa att systemet med exportbidrag fungerar korrekt bör sanktioner tillämpas utan hänsyn till den subjektiva skulden. Det är icke desto mindre lämpligt att avstå från sanktioner i vissa fall, särskilt när det gäller ett uppenbart fel som erkänns av den behöriga myndigheten, men att när det föreligger uppsåt bestämma om en strängare sanktion.

...

Erfarenheten liksom hittills konstaterade fall av oegentligheter och särskilt bedrägeri på detta område visar att denna åtgärd är nödvändig och lämplig, att den kommer att ha tillräckligt avskräckande verkan och att den kommer att tillämpas lika i alla medlemsstater.”

- 4 I artikel 11.1 första, tredje och åttonde stycket i förordning nr 3665/87 föreskrivs följande:

”Om det konstateras att en exportör i avsikt att få exportbidrag har ansökt om ett bidrag som är större än det som vederbörande har rätt till, skall bidraget för exporten i fråga vara lika med det bidrag som gäller för den faktiska exporten, minskat med ett belopp motsvarande

- a) hälften av skillnaden mellan det begärda bidraget och det bidrag som gäller för den faktiska exporten,

- b) två gånger skillnaden mellan det begärda bidraget och det bidrag som gäller för den faktiska exporten, om exportören med avsikt har lämnat felaktiga upplysningar.

...

Den sanktion som avses i a tillämpas inte

- vid fall av force majeure,

- i undantagsfall där omständigheterna ligger utanför exportörens kontroll och inträffar efter det att myndigheterna har godtagit export- eller betalningsdeklarationen...,

- när det förekommer ett uppenbart fel beträffande det begärda beloppet som erkänns av den behöriga myndigheten,

- i fall där bidragsansökan är i överensstämmelse med kommissionens förordning (EG) nr 1222/94, särskilt artikel 3.2 i denna, och har beräknats på grundval av de genomsnittliga kvantiteter som använts under en närmare angiven period,

- i fall där vikten justeras, när viktavvikelsen beror på den vägningmetod som har tillämpats.

...

Sanktionerna tillämpas utan att detta påverkar tillämpningen av andra sanktioner som fastställs på nationell nivå”.

- 5 Den 18 december 1995 antog rådet förordning (EG, Euratom) nr 2988/95 om skydd av Europeiska gemenskapernas finansiella intressen (EGT L 312, s. 1). I denna förordning görs en åtskillnad mellan å ena sidan oegentligheter som begås uppsåtligen eller som orsakas av oaktsamhet och å andra sidan andra oegentligheter.
- 6 I artikel 4 i förordning nr 2988/95 föreskrivs att varje oegentlighet medför att den förmån som erhållits på ett otillbörligt sätt dras in.
- 7 Enligt artikel 5.1 i samma förordning kan de oegentligheter som begås uppsåtligen eller som orsakas av oaktsamhet medföra administrativa sanktioner såsom till exempel betalning av administrativa böter, betalning av ett belopp som överstiger de summor som otillbörligen mottagits, tillfällig indragning av ett sådant godkännande som krävs för deltagande i gemenskapens stödprogram, förlust av en säkerhet eller en borgen som ställts enligt villkoren i en regelsamling.
- 8 I artikel 5.2 i förordning nr 2988/95 föreskrivs följande:

”Utan att det påverkar tillämpningen av bestämmelserna i de regler för olika sektorer som redan finns då denna förordning träder i kraft, kan andra oegentligheter endast ge upphov till sådana sanktioner som inte kan jämföras

med en sådan sanktion av straffrättslig art som anges i punkt 1, i den mån sådana sanktioner är oundgängliga för att reglerna skall kunna tillämpas på ett riktigt sätt.”

Twisten vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

- 9 År 1996 exporterade KCH mjukost, tillverkad av ett annat företag, med stöd av en exportdeklaration med nr 0406 3039 9500 i bidragsnomenklaturen och erhöll efter ansökan till Hauptzollamt ett förskott på exportbidraget på ungefär 30 000 DEM.
- 10 En kontroll av ett prov som tagits i en varuförsändelse vid exporten visade att varan innehöll vegetabiliskt fett och därför i egenskap av livsmedelsberedning borde ha hänförts till nr 2106 9098 0000 i bidragsnomenklaturen.
- 11 Eftersom varan inte omfattades av bilaga II till EG-fördraget (nu bilaga I EG i ändrad lydelse) och inte gav rätt till exportbidrag, krävde Hauptzollamt att KCH skulle betala en sanktionsavgift enligt artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87.
- 12 Sedan Finanzgericht Hamburg (Tyskland) ogillat KCH:s talan om upphävande av sanktionen väckte bolaget en revisionstalan inför Bundesfinanzhof.

- 13 KCH gjorde inför den senare gällande att artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 inte var giltig, eftersom den stred mot rättsstatsprincipen och mot diskrimineringsförbudet.

- 14 Bundesfinanzhof konstaterade inledningsvis att villkoren för att artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 skall vara tillämplig var uppfyllda med följd att Hauptzollamt var skyldig att påföra sanktionerna, såvida KCH inte befann sig i någon av de situationer som anges i tredje stycket i samma bestämmelse, då sanktionen inte skall tillämpas.

- 15 Bundesfinanzhof ansåg för det andra att en avtalsstridig beskaffenhet (eller en beskaffenhet som inte uppfyller de krav som exportören underförstått anser självklara) hos en vara som tillverkats av tredje man inte utgör ett fall av force majeure för exportören i den mening som avses i artikel 11.1 tredje stycket första strecksatsen i förordning nr 3665/87. Domstolen har i sin rättspraxis beträffande begreppet force majeure ansett att bland annat avtalsbrott av en exportörs affärspartner inte kan anses som en ovanlig och oförutsebar händelse för exportören, utan att det ankommer på en exportör att vidta lämpliga åtgärder för att skydda sig mot sådana händelser, antingen genom att i avtal med sina affärspartners ta med motsvarande klausuler eller genom att teckna en särskild försäkring (dom av den 27 oktober 1987 i mål 109/86, Theodorakis, REG 1987, s. 4319 och av den 9 augusti 1994 i mål C-347/93, Boterlux, REG 1994, s. I-3933). Domstolen har ansett att force majeure inte ens föreligger vid bedrägligt beteende hos exportörens avtalspart (dom av den 8 mars 1988 i mål 296/86, Anthony McNicholl, REG 1988, s. 1491, och domen i det ovannämnda målet Boterlux).

- 16 Bundesfinanzhof ansåg vidare att det inte heller var fråga om något sådant fall som avses i artikel 11.1 tredje stycket tredje strecksatsen i förordning nr 3665/87, det vill säga ett uppenbart fel beträffande det begärda beloppet som erkänns av den behöriga myndigheten. Det var nämligen endast med hjälp av avancerade

kemiska analyser som Hauptzollamt kunde fastställa den exporterade varans verkliga sammansättning, och sökanden i målet vid den nationella domstolen kände enligt egen utsago inledningsvis inte till den.

- 17 Bundesfinanzhof prövade slutligen om artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 strider mot de grundläggande rättigheterna och ansåg att så inte är fallet enligt dess mening, eftersom det i denna bestämmelse inte föreskrivs något straff och då bestämmelsen inte medför att vare sig proportionalitetsprincipen eller diskrimineringsförbudet åsidosätts.
- 18 I artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 föreskrivs inte någon sanktion av straffrättslig art. Enligt Bundesfinanzhof syftar en sanktion av straffrättslig art till att stävja vissa beteenden i förhållande till vilka sanktionen uttrycker ett samhälleligt och etiskt ogillande. En sådan sanktion förutsätter subjektiv skuld, och sanktionens stränghet beror på vilken grad av skuld det är fråga om. Den sanktion som föreskrivs i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 syftar endast till att avskräcka exportören från att i framtiden lämna felaktiga upplysningar som kan äventyra gemenskapens finansiella intressen och till ett korrekt genomförande av systemet med den berörda gemensamma organisationen av marknaden. Sanktionen ger inte uttryck för något moraliskt eller etiskt ogillande utan har ett preventivt syfte vilket följer av den omständigheten att det inte krävs att exportören handlat ansvarsgrundande för att bestämmelsen i fråga skall vara tillämplig.
- 19 Enligt Bundesfinanzhof saknar det betydelse att det i skälen i förordning nr 2945/94 talas om en sanktion mot exportören, eftersom det är möjligt att detta begrepp skall ges en vidare och icke-teknisk tolkning.
- 20 Efter att ha prövat förordning nr 2988/95 anser Bundesfinanzhof att det i artikel 5.1 häri endast föreskrivs administrativa sanktioner för oegentligheter som

begås uppsåtligen eller av oaktsamhet. Enligt artikel 5.2 skall emellertid sanktioner påföras "[u]tan att det påverkar tillämpningen av bestämmelser i de regler för olika sektorer som redan finns då denna förordning träder i kraft" till vilka regler den sanktionsbestämmelse som är i fråga i målet vid den nationella domstolen hör.

- 21 Bundesfinanzhof anser för övrigt att artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 inte innebär något åsidosättande av proportionalitetsprincipen. Det förhållandet att sanktionshotet riktar sig mot en redlig och försiktig exportör utgör för det första inte något åsidosättande av proportionalitetsprincipen, eftersom det står exportören helt fritt att delta i exporthandeln för varor som är subventionerade med bidrag. Om exportören beslutar sig för att i eget intresse delta i ett system för offentligt stöd är han skyldig att underkasta sig föreskrivna regler, till vilka den omtvistade sanktionen hör, utan att sedan kunna kritisera reglernas stränghet. Bundesfinanzhof anser för det andra att den omständigheten att tullmyndigheterna därigenom besparas den ofta svåra uppgiften att lägga fram otvetydiga bevis för exportörens vårdslöshet och undvika sådana tvister som kan förväntas uppstå för det fall bevis som fritar från ansvar skulle framläggas, något som skulle förenkla handläggningen av exportbidrag, talar likaledes för att sanktionsmekanismen i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 skall tolkas så, att den innebär att bidragen minskas oberoende av skuld. Enligt Bundesfinanzhof är sanktionen varken olämplig, med hänsyn till det stora antalet svärupptäckta felaktiga deklarationer eller överdriven i förhållande till det eftersträlvade syftet.
- 22 Bundesfinanzhof anser slutligen att artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 inte innebär att diskrimineringsförbudet åsidosätts. Eftersom bestämmelsen inte föreskriver någon sanktion av straffrättslig art som grundas på skuld, utgör formen och graden av skuld hos den bidragssökande eller till och med total avsaknad av personlig skuld inte i sig några kriterier för att avgöra sanktionens stränghet. Sanktionshotet syftar till att på samma sätt avskräcka från handlande som subjektivt sett är oförsiktigt och klandervärt och från upplysningar som objektivt sett är felaktiga.

23 Eftersom Bundesfinanzhof emellertid inte ansåg sig kunna besvara frågan om giltigheten av artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 beslöt den att fråga domstolen om detta.

24 Mot bakgrund av svårigheterna att tolka domstolens dom av den 12 maj 1998 i mål C-366/95, Steff-Houlberg Export m.fl. (REG 1998, s. I-2661) och av den 16 juli 1998 i mål C-298/96, Oelmühle och Schmidt Söhne (REG 1998, s. I-4767) beträffande det villkor på vilka en exportör kan göra god tro gällande, har Bundesfinanzhof även funnit det nödvändigt att fråga domstolen om hur artikel 11.1 tredje stycket första strecksatsen i förordning nr 3665/87 skall tolkas.

25 Mot bakgrund av dessa omständigheter ställde Bundesfinanzhof följande frågor till domstolen:

”1. Är artikel 11.1 i kommissionens förordning (EEG) nr 3665/87 av den 27 november 1987 om gemensamma tillämpningsföreskrifter för systemet med exportbidrag för jordbruksprodukter även tillämplig i den del som den föreskriver en sanktion för det fall att exportören har ansökt om ett högre exportbidrag än han har rätt till och detta fel inte kan tillskrivas honom?”

2. För det fall att den första frågan besvaras jakande:

Kan artikel 11.1 tredje stycket första strecksatsen i samma förordning tolkas så, att felaktiga upplysningar som en bidragssökande lämnar i god tro på grundval av oriktig information från tillverkaren i princip anses medföra att ett fall av force majeure föreligger när bidragssökanden antingen inte alls eller endast genom kontroller på tillverkningsplatsen hade kunnat upptäcka att upplysningarna var felaktiga?”

Den första frågan

- 26 Med sin första fråga önskar den nationella domstolen få klarhet i huruvida artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 är giltig i den mån som den föreskriver en sanktion för det fall att exportören har ansökt om ett högre exportbidrag än han har rätt till och detta fel inte kan tillskrivas honom.
- 27 KCH anser att denna bestämmelse utgör ett åsidosättande av grundläggande straffrättsliga principer som hänger nära samman med rättsstatsprincipen, nämligen principen om *nulla poena sine culpa* (inget straff utan skuld), proportionalitetsprincipen och diskrimineringsförbudet.
- 28 Dessa tre grunder skall prövas efter varandra.

Åsidosättande av principen nulla poena sine culpa

Yttranden som inkommit till domstolen

- 29 KCH har anfört att den sanktion som föreskrivs i artikel 11 i förordning nr 3665/87 är av straffrättslig art med hänsyn till dess vikt och det faktum att den inte endast syftar till att undanröja konsekvenserna av en rättsstridig rättsakt.

Eftersom bestämmelsen gör det möjligt att påföra en sådan sanktion även i avsaknad av skuld strider den mot principen *nulla poena sine culpa*, vilken ingår i gemenskapsrättens allmänna principer. Det rör sig om en princip som kommit till uttryck i artikel 6.2 i Europeiska konventionen angående skydd för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter som undertecknades den 4 november 1950 i Rom (nedan kallad Europakonventionen), i medlemsstaternas rättssystem och i gemenskapsrätten.

30 KCH har, efter att ha undersökt rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, påpekat att principen *nulla poena sine culpa* i artikel 6.2 i Europakonventionen enligt denna domstol även är tillämplig på administrativa sanktioner.

31 Vad gäller medlemsstaternas rättsordningar har KCH hänvisat till en komparativrättslig studie som beställts av kommissionen för att förbereda förordning nr 2988/95. Av studien framgår att principen *nulla poena sine culpa* tillämpas i merparten av medlemsstaterna och att undantag från denna är lagliga endast i några få stater och i ytterst begränsad omfattning.

32 KCH har vad gäller gemenskapsrätten hänvisat till den historiska bakgrunden till bestämmelserna om skydd för gemenskapens finansiella intressen samt till en rad domar som domstolen meddelat, bland annat dom av den 16 november 1983 i mål 188/82, Thyssen AG mot kommissionen (REG 1983, s. 3721), av den 17 maj 1984 i mål 83/83, Estel mot kommissionen (REG 1984, s. 2195), av den 27 oktober 1992 i mål C-240/90, Tyskland mot kommissionen (REG 1992, s. I-5383, svensk specialutgåva, volym 13, s. 143), av den 23 november 1993 i mål C-365/92, Schumacher (REG 1993, s. I-6071), av den 12 oktober 1995 i mål C-104/94, Cereol Italia (REG 1995, s. I-2983), av den 17 juli 1997 i mål C-354/95, National Farmers' Union m.fl. (REG 1997, s. I-4559) och av den 6 juli 2000 i mål C-354/95, Molkereigenossenschaft Wiedergeltingen (REG 2000, s. I-5461). Domen av den 10 juli 1990 i mål C-326/88, Hansen (REG 1990, s. I-2911, svensk specialutgåva, volym 10, s. 459), står inte i strid med denna uppfattning, eftersom de sanktioner som är i fråga i detta mål följer av nationell lagstiftning och inte av gemenskapsrätten.

- 33 Kommissionen har angett att den instämmer i Bundesfinanzhofs argument. Den har tillagt att en sanktions rättsliga natur inte enbart beror på hur sträng den är utan även på dess syfte och det allmänna sammanhang som sanktionen ingår i, vilket domstolen medgett i sin dom av den 18 november 1987 i mål 137/85, Maizena (REG 1987, s. 4587), punkt 13, och domen i det ovannämnda målet Tyskland mot kommissionen, punkterna 25 och 26.
- 34 Enligt kommissionen är argumentet att en administrativ sanktion övergår till en sanktion av repressiv och straffrättslig art, efter att ha nått en viss nivå, inte övertygande. Ett sådant synsätt strider för det första mot domstolens rättspraxis. Den nödvändiga gränsdragningen mellan administrativa sanktioner och sanktioner av straffrättslig art skulle dessutom bli godtycklig och omöjlig att objektivt motivera. Slutligen säkerställs aktörernas skydd mot överdrivna sanktioner redan av proportionalitetsprincipens tillämpning.

Domstolens svar

- 35 Eftersom den sanktion som föreskrivs i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 endast utgör ett åsidosättande av principen *nulla poena sine culpa* om den är av straffrättslig art, kommer domstolen att pröva huruvida denna bestämmelse skall anses vara av sådan art.
- 36 Domstolen erinrar inledningsvis om att den, på den specifika frågan om huruvida sanktioner som föreskrivs i den gemensamma jordbrukspolitikens regler, som till exempel förlust av en ställd säkerhet som sker schablonmässigt utan att någon eventuell skuld kan tillskrivas den berörda ekonomiska aktören och att tillfälligt utestänga en person från ett stödsystem, är av straffrättslig art, har fastställt att sådana sanktioner inte var av sådan art (domarna i de ovannämnda målen Maizena, punkt 13, och Tyskland mot kommissionen, punkt 25).

- 37 Det finns inga omständigheter som motiverar ett annat svar på denna fråga vad gäller den sanktion som föreskrivs i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87.
- 38 Som kommissionen påpekat i punkt 19 i den ovannämnda domen Tyskland mot kommissionen, är syftet med tillfälliga utestängningar från ett stödsystem liksom även tillägg beräknade på grundval av ett felaktigt utbetalat stödbelopp att bekämpa de många oegentligheter som begås inom ramen för jordbruksstöden och som — genom att de avsevärt belastar gemenskapens budget — kan komma att äventyra de åtgärder som gemenskapens institutioner vidtar på detta område för att stabilisera marknaderna, upprätthålla jordbrukarnas levnadsstandard och tillförsäkra konsumenterna tillgång till varor till skäliga priser.
- 39 På samma sätt anges i nionde skälet till förordning nr 2988/95 att ”[d]e åtgärder och sanktioner som har antagits inom ramen för förverkligandet av målen för den gemensamma jordbrukspolitiken ingår som en nödvändig del i bidragssystemen. De har ett mål i sig själva”.
- 40 Beträffande förordning nr 2945/94, som ändrade förordning nr 3665/87, anges i första skälet att ”[u]nder de gällande gemenskapsbestämmelserna beviljas exportbidrag enbart på grundval av objektiva kriterier, som särskilt rör den exporterade produktens art och kvantitet, dess egenskaper och bestämmelseort. Erfarenheten visar att det finns behov av förstärkta insatser för att bekämpa oegentligheter, särskilt bedrägeri som drabbar gemenskapens budget. Det bör därför fastställas att felaktigt utbetalda belopp skall indrivnas och det bör införas sanktioner för att stimulera exportörerna att uppfylla gemenskapens bestämmelser”.
- 41 För att förtydliga arten av de åsidosättanden som förebrås har domstolen vid flera tillfällen understrukt att de åsidosatta normerna endast riktade sig till de

ekonomiska aktörer som fritt valt att utnyttja ett stödsystem inom jordbruksområdet (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovannämnda målen Maizena, punkt 13, och Tyskland mot kommissionen, punkt 26). När det gäller ett stödsystem inom gemenskapen är beviljande av stöd med nödvändighet underställt villkoret att stödmottagaren skall uppfylla alla kriterier på redbarhet och tillförlitlighet. Den sanktion som påförs om dessa krav inte är uppfyllda utgör ett särskilt administrativt instrument, vilket är en integrerad beståndsdel av stödsystemet och avsedd att säkerställa en god förvaltning av gemenskapens offentliga medel.

- 42 I förevarande mål är det ostridigt att de sanktioner som föreskrivs i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 endast kan påföras de aktörer som ansökt om exportbidrag, om det framgår att de uppgifter som dessa aktörer lämnat i sina ansökningar är felaktiga.
- 43 Det skall sedan erinras om att den sanktion som föreskrivs i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 utgörs av betalning av en sanktionsavgift som fastställs i förhållande till det belopp som felaktigt skulle ha mottagits av aktören, om behöriga myndigheter inte hade upptäckt en oegentlighet. Den utgör sålunda en integrerad del av det ifrågavarande systemet med exportbidrag och är inte av straffrättslig art.
- 44 Av vad ovan anförts följer att den sanktion som föreskrivs i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 inte kan anses vara av straffrättslig art, vilket medför att principen *nulla poena sine culpa* inte är tillämplig på sanktionen.
- 45 Den undersökning av medlemsstaternas rättsordningar som KCH gjort i sina yttranden gör det inte heller möjligt att fastställa att principen *nulla poena sine*

culpa är tillämplig i samtliga medlemsstaters rättssystem på en sådan sanktion som föreskrivs i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87. KCH har själv hänvisat till en rad medlemsstater, som till exempel Konungariket Danmark, Republiken Frankrike, Irland, Konungariket Nederländerna, Förenade konungariket Storbritannien och Nordirland, där sanktioner kan påföras utan skuld.

- 46 Vad gäller domstolens rättspraxis är det tillräckligt att erinra om att domstolen i punkt 14 i domen i det ovannämnda målet Maizena uttryckligen drog slutsatsen att principen *nulla poena sine culpa* inte var tillämplig på sanktioner av typen förlust av en ställd säkerhet, vilket var i fråga i nämnda mål. I domen i det ovannämnda målet Tyskland mot kommission, som också rörde en sanktion som påförts inom ramen för den gemensamma jordbrukspolitiken, kom domstolen fram till samma slutsats.
- 47 På andra områden har domstolen medgett att en ordning med objektivt straffansvar, enligt vilken överträdelser av en gemenskapsrättslig förordning beivras, inte i sig är oförenlig med gemenskapsrätten (domen i det ovannämnda målet Hansen, punkt 19, och dom av den 27 februari 1997 i mål C-177/95, Ebony Maritime och Loten Navigation, REG 1997, s. I-1111, punkt 36).
- 48 I motsats till vad KCH anfört medför inte det faktum att domen i det ovannämnda målet Hansen avser nationella sanktioner att domen saknar all relevans för att beskriva gemenskapsrätten. Domstolen ombads tolka gemenskapsrätten och drog uttryckligen den slutsatsen i punkt 20 i den domen att gemenskapsrättens allmänna principer inte utgör hinder mot en tillämpning av nationella bestämmelser varigenom arbetsgivaren ges ett objektivt straffrättsligt ansvar för överträdelser av gemenskapsrättsliga regler som hans anställda gjort sig skyldiga till.

- 49 Övrig rättspraxis som KCH hänvisat till saknar avgörande betydelse. I merparten av de anförda domarna prövades sanktionen i förhållande till proportionalitetsprincipen och inte till principen *nulla poena sine culpa* (domarna i de ovannämnda målen Thyssen mot kommissionen, punkterna 18—22, Schumacher, punkterna 25—31, Cereol Italia, punkterna 13—27, National Farmers' Union m.fl. punkterna 49—55 och Molkereigenossenschaft Wiedergeltingen, punkterna 33—45). Vad gäller domen i det ovannämnda målet Estel mot kommissionen, vari domstolen i punkterna 38—43 fastställde att ett stålföretag mot vilket kommissionen vidtagit sanktioner sedan företaget överskridit sin tilldelade produktionskvot hade gjort sig skyldigt till ett fel som inte var ursäktligt och att kommissionen därför inte hade åsidosatt principen *nulla poena sine culpa*, meddelades denna dom inom ett område som är vitt skilt från jordbruksförordningar och utan att domstolen uttryckligen fastställde huruvida sanktionen i fråga var av straffrättslig natur eller inte.
- 50 Vad gäller förordning nr 2988/95, som KCH åberopat i sina yttranden vid flera tillfällen, skall det understrykas att denna förordning inte medfört någon förändring av gemenskapsrätten, såsom den beskrivs i förevarande dom. Det skall härvid för det första påpekas att det följer av artikel 5.2 i förordningen att det sanktionssystem som införs genom denna förordning är tillämpligt utan att det påverkar tillämpningen av bestämmelserna i de olika sektoriella regler som redan fanns då förordningen trädde i kraft, vilket var fallet med artikel 11 i förordning nr 3665/87 i dess lydelse enligt förordning nr 2945/94.
- 51 I artikel 5.2 i förordning nr 2988/95 preciseras för det andra att andra oegentligheter än dem som begås uppsåtligen endast kan ge upphov till sådana sanktioner som inte kan jämföras med en sådan sanktion av straffrättslig art som föreskrivs i artikel 5.1. Det framgår emellertid inte att kontroll av det villkoret att den påtänkta sanktionen inte skall kunna jämföras med en sanktion av straffrättslig art kräver att andra kriterier används än dem som domstolen använt i punkterna 35—44 i förevarande dom.
- 52 Det skall slutligen erinras om att den omständigheten att principen *nulla poena sine culpa* inte är tillämplig på sanktioner av den typ som är i fråga i målet vid den

nationella domstolen inte lämnar enskilda utan rättsskydd. Domstolen har härvid ansett att en sanktion, även om den inte är av straffrättslig art, endast kan påföras om den har en klar och otvetydig rättslig grund. Det framgår för övrigt av fast rättspraxis att de gemenskapsrättsliga bestämmelserna måste stå i överensstämmelse med proportionalitetsprincipen (se domen i det ovannämnda målet Maizena, punkt 15). Prövningen härav kommer att göras inom ramen för KCH:s andra grund.

Åsidosättande av proportionalitetsprincipen

Yttranden som inkommit till domstolen

- 53 KCH anser att den sanktion som föreskrivs i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 inte är lämplig för att uppnå det eftersträvade målet, inte är nödvändig och inte står i proportion till det eftersträvade målet.
- 54 För det första är sanktionen inte lämplig för att undvika oegentligheter som begås av en exportör, eftersom den inte beaktar den senares roll vid finansieringen av stödsystemet för jordbrukspriser, vilket angavs i domen i det ovannämnda målet Oelmühle och Schmidt Söhne. Sanktionen orsakar exportören en stor ekonomisk förlust, eftersom han inte kan behålla bidragsbeloppet utan överför det till tillverkarna genom ett inköpspris för produkten som uppräknats i förhållande till priserna på världsmarknaden. KCH har även gjort gällande att exportbidragen, i motsats till vad som sägs i första skälet i förordning nr 2945/94, inte beviljas på grundval av enbart objektiva kriterier utan först sedan exportören upprättat och inkommit med en deklARATION. Exakta deklARATIONER är emellertid svåra att upprätta på jordbruksområdet, eftersom jordbruksprodukter inte har en egen enhetlig kvalitet, och eftersom brister som är omöjliga att upptäcka förekommer.

- 55 För det andra är sanktionen inte nödvändig, eftersom exportören lider en förlust redan då han återbetalar ett bidrag som felaktigt uppburits trots att han överfört beloppet till tillverkaren i form av ett uppräknat inköpspris. Den omständigheten att endast oegentligheter som begås uppsåtligen eller som orsakas av oaktsamhet enligt artikel 5.1 i förordning nr 2988/95 kan leda till vissa administrativa sanktioner visar *e contrario* att rådet inte har ansett det nödvändigt att vidta sanktioner mot oegentligheter som inte begås uppsåtligen. De sanktioner som föreskrivs i artikel 11 i förordning nr 3665/87 är inte nödvändiga, eftersom sanktioner redan föreskrivs i tysk rätt mot den som lämnar felaktiga uppgifter i export- eller betalningsdeklarationen och eftersom andra sanktioner redan existerar enligt andra gemenskapsrättsliga regler.
- 56 För det tredje är sanktionen inte proportionerlig, eftersom sanktioner påförs även vid fall av mycket små felaktigheter oavsett om de orsakat någon skada eller om exportören hade möjlighet att undvika felaktigheten.
- 57 Kommissionen har däremot gjort gällande att artikel 11.1 i förordning nr 3665/87 inte innebär att proportionalitetsprincipen åsidosätts. Den hänvisar härvid till argumenten i begäran om förhandsavgörande och bland annat för det första till att oegentligheter inom den gemensamma jordbrukspolitiken inte kan bekämpas på ett effektivt sätt endast genom återbetalning av bidrag som uppburits felaktigt. För det andra har de sanktioner som begränsas till fall där skuld har bevisats endast i liten mån avskräckande verkan, eftersom det ofta är mycket svårt eller till och med omöjligt att bevisa skuld. Vad gäller den sanktion som föreskrivs i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 beräknas för det tredje det extra belopp som skall erläggas i förhållande till storleken på det stöd som felaktigt beviljats exportören, eftersom det motsvarar skillnaden mellan det begärda bidraget och det bidrag som faktiskt gäller.
- 58 Kommissionen har för övrigt erinrat om att gemenskapslagstiftaren, vad gäller den gemensamma jordbrukspolitiken, har ett stort utrymme för skönsmässig

bedömning. Härav följer att en åtgärds lagenlighet påverkas endast om det är uppenbart att denna åtgärd inte är ändamålsenlig i förhållande till det syfte som eftersträvas av den behöriga institutionen eller om det är uppenbart att institutionen har överskridit gränserna för sitt utrymme för skönsmässig bedömning, vilket inte är fallet i förevarande mål.

Domstolens svar

- 59 Domstolen erinrar härvid om att det enligt proportionalitetsprincipen, som ingår bland gemenskapsrättens allmänna rättsprinciper, krävs att de åtgärder som föreskrivs i en gemenskapsbestämmelse är ägnade att leda till att det eftersträvade målet uppnås och att de inte går utöver gränserna för vad som är nödvändigt för att uppnå detsamma (domen i det ovannämnda målet Maizena, punkt 15, och av den 7 december 1993 i mål C-339/92, ADM Ölmühlen, REG 1993, s. I-6473, punkt 15).
- 60 Vad gäller förordning nr 2945/94 genom vilken artikel 11 i förordning nr 3665/87 ändrats, följer av första och andra skälen att dess syfte är att bekämpa de oegentligheter och bedrägerier som konstaterats vad gäller exportbidrag. I skälen erinras om att exportbidrag beviljas enbart på grundval av objektiva kriterier som rör produkten och dess bestämmelseort. Det preciseras att för att säkerställa att systemet med exportbidrag fungerar korrekt bör sanktioner tillämpas utan hänsyn till den subjektiva skulden för att stimulera exportörerna att uppfylla gemenskapens bestämmelser.
- 61 Det är med fog som svårigheten att bevisa bedrägeriuppsåt understryks i dessa skäl. Eftersom myndigheterna endast förfogar över uppgifter beträffande produkten och dess destinationsort och exportören oftast är den sista länken i en kedja med avtal om inköp för vidareförsäljning, föreligger en konkret risk att exportören undgår ansvar för att deklARATIONEN är felaktig på grund av att fel, försummelse eller bedrägeri eventuellt förekommit tidigare i kedjan.

- 62 Det skall därför konstateras att det, i motsats till vad KCH anfört, är just för att beakta exportörens roll som den sista länken i produktions-, förädlings- och exportkedjan av jordbruksprodukter som han enligt artikel 11 i förordning nr 3665/87 bär ansvaret för att deklARATIONEN är korrekt, med risk för att sanktioner annars vidtas mot honom.
- 63 Det är ostridigt att det är svårt att göra korrekta deklARATIONER. Domstolen erinrar emellertid om att exportörens skyldighet att säkerställa att deklARATIONEN är korrekt skall uppmuntra honom till att kontrollera den produkt som skall exporteras. Dessa kontroller skall vara lämpliga såväl vad gäller intensitet som antal. Det är för övrigt viktigt att påminna om att exportören kan välja sina avtalspartners och att han kan skydda sig mot avtalspartens brister antingen genom att i avtalen i fråga ta med motsvarande klausuler eller genom att teckna en särskild försäkring.
- 64 Härav följer att den sanktion som föreskrivs i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 inte kan anses vara ett olämpligt medel för att uppnå målet att bekämpa oegentligheter och bedrägeri.
- 65 Vad gäller artikel 5 i förordning nr 2988/95 är det tillräckligt att, såsom konstaterats i punkterna 50 och 51 i förevarande dom, erinra om att den inte utesluter att vissa sanktioner kan påföras vid fall av andra oegentligheter än dem som begås uppsåtligen eller orsakas av oaktsamhet.
- 66 Att andra sanktioner existerar i nationell rätt eller i gemenskapsrätten och att exportören lider en ekonomisk skada redan på grund av att bidraget återbetalas visar på intet sätt att den sanktion som föreskrivs i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 inte skulle vara nödvändig. De oegentligheter och bedrägerier som konstaterats inom exportbidragssektorn och som omnämns i

femte skälet i förordning nr 2945/94 bekräftar i stället att dessa andra sanktioner, och återbetalningen av endast bidraget, inte var tillräckliga för att ha en avskräckande effekt och uppmuntra exportörerna att vidta nödvändiga åtgärder för att följa gemenskapens regler.

67 Att sanktionen är proportionerlig framgår av den skillnad som görs i artikel 11 i förordning nr 3665/87 mellan oegentligheter som begås uppsåtligen och dem som begås utan uppsåt, för det andra av det stora antalet fall som föreskrivs i denna artikel där någon sanktion inte skall vidtas, som till exempel vid force majeure, och slutligen av sambandet mellan sanktionsbeloppet och det belopp som motsvarar den skada som gemenskapens budget skulle lidit om oegentligheten inte hade upptäckts.

68 Det följer av dessa olika omständigheter att den sanktion som föreskrivs i artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 inte innebär ett åsidosättande av proportionalitetsprincipen, eftersom den varken kan anses vara ett olämpligt medel för att uppnå det åsyftade målet med gemenskapsbestämmelserna, det vill säga att bekämpa oegentligheter och bedrägeri, eller kan anses gå utöver vad som är nödvändigt för att uppnå detta mål.

Åsidosättande av icke-diskrimineringsprincipen

Yttranden som inkommit till domstolen

69 KCH har anfört att artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 innebär ett åsidosättande av diskrimineringsförbudet i artikel 40.3 i EG-fördraget (nu

artikel 34.2 EG i ändrad lydelse) genom att utan åtskillnad beivra sådana handlanden som inte är skuldbehäftade eller som kännetecknas av en liten grad av skuld, av oaktsamhet eller av grov oaktsamhet. En sådan behandling utan åtskillnad kan inte objektivt motiveras av vare sig bedrägeribekämpning, eftersom bedrägeri förutsätter uppsåt, eller förenkling av administrationen.

- 70 Kommissionen har bestridit detta argument. Behandling utan åtskillnad är enligt kommissionen objektivt motiverad av de skäl som den nationella domstolen angett. Kommissionen har understrukit att det är svårt, eller till och med omöjligt, att bevisa skuld. Den har ånyo erinrat om att gemenskapslagstiftaren har ett stort utrymme för skönsmässig bedömning och att ett åsidosättande av diskrimineringsförbudet endast kan medges föreligga för det fall att den berörda institutionen har gjort en uppenbart felaktig bedömning.

Domstolens svar

- 71 Det följer av fast rättspraxis att det enligt icke-diskrimineringsprincipen krävs att lika situationer inte får behandlas olika och olika situationer inte får behandlas lika, såvida det inte finns sakliga skäl för en sådan behandling (domen i det ovannämnda målet National Farmers Union m.fl., punkt 61).
- 72 Artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 strider inte mot denna princip. Denna bestämmelse har, såsom den nationella domstolen har under-

strukit, en avskräckande funktion och syftar till att förebygga såväl sådana handlanden som subjektivt sett är vårdslösa och klandervärda, som sådana uppgifter vilka objektivt sett är felaktiga. Härav följer att frågan huruvida det ifrågavarande handlandet är skuldbehäftat eller inte, med hänsyn till syftet att fungera avskräckande, saknar intresse och att behandling utan åtskillnad av sådana handlanden därför inte kan anses strida mot icke-diskrimineringsprincipen.

- 73 Vid prövningen av den första frågan har det följaktligen inte framkommit några omständigheter som gör att giltigheten av artikel 11.1 första stycket a i förordning nr 3665/87 kan ifrågasättas i den mån det däri föreskrivs sanktioner mot exportör som har ansökt om ett högre exportbidrag än det han har rätt till och detta fel inte kan tillskrivas honom.

Den andra frågan

Yttranden som inkommit till domstolen

- 74 Den nationella domstolen önskar med sin andra fråga få klarhet i huruvida artikel 11.1 tredje stycket första strecksatsen i förordning nr 3665/87 skall tolkas så, att en situation där en exportör i god tro fyller i en ansökan om exportbidrag på grundval av felaktig information från tillverkaren av de exporterade varorna utgör force majeure, om exportören inte kunde upptäcka att informationen var

felaktig eller hade kunnat upptäcka detta enbart genom kontroller i tillverkningsfabriken.

- 75 KCH anser att det befann sig i en situation av force majeure i den mening som avses i domstolens rättspraxis, det vill säga att det var ställt inför främmande, onormala och oförutsebara omständigheter där följderna inte skulle ha kunnat undvikas trots alla gjorda ansträngningar. Bolaget har preciserat att de oriktiga uppgifterna i dess ansökan om exportbidrag grundades på felaktig information från tillverkaren som är ett välkänt företag i Tyskland. Det var en teknisk direktör hos tillverkaren som på eget initiativ lade till vegetabiliskt fett i den exporterade mjukosten. Tillsatsen utgjorde en helt oväntad och onormal händelse som inte kunde konstateras genom de vanliga kontroller som KCH hade utfört, utan endast hade kunnat upptäckas med hjälp av kontroller i tillverkningsfabriken.
- 76 KCH är medvetet om att, enligt den vedertagna innebörden av begreppet force majeure, aktören är ansvarig för sin affärspartners ansvarsgrundande handlande. Bolaget anser emellertid att en exportör enligt domarna i de ovannämnda målen Steff Houlberg Export m.fl. och Oelmühle och Schmidt Söhne har rätt att lita på de uppgifter som getts av tillverkaren och beträffande vilka han inte har kunnat kontrollera sanningshalten. Det kan för övrigt inte krävas av exportören att han kontrollerar tillverkningsprocessen. Enligt KCH avser dessa domar förvisso återbetalning av gemenskapsstöd som regleras i gemenskapsrätten, men skäl saknas att anse att samma principer inte skall tillämpas på de sanktioner som föreskrivs i systemet med exportbidrag.
- 77 KCH har tillagt att endast en vid tolkning av begreppet force majeure i artikel 11.1 tredje stycket första strecksatsen i förordning nr 3665/87 kan undanröja de tvivel som föreligger beträffande huruvida den sanktion som föreskrivs i punkt 1 första stycket a i samma artikel är giltig i förhållande till de straffrättsliga principer som gäller i en rättsstat, eftersom det skulle ge ekonomiska aktörer en möjlighet att bevisa sin oskuld. Detta skulle medföra att principen om skuld beaktades, om än i begränsad omfattning.

- 78 Kommissionen delar den nationella domstolens analys att felaktiga upplysningar som exportören gett i god tro på grundval av oriktig information från tillverkaren inte kan utgöra ett fall av force majeure i den mening som avses i domstolens rättspraxis, även om exportören inte kunde upptäcka oriktigheten utan att utföra kontroller i tillverkningsfabriken. De domar som den nationella domstolen hänvisat till leder inte till någon annan slutsats, eftersom de situationer som avses i dessa domar inte kan jämföras med dem i förevarande fall. I dessa domar rörde det sig om tillämpning av nationella bestämmelser beträffande felaktigt utbetalt gemenskapstöd medan det i förevarande fall rör sig om en bestämmelse som gemenskapen själv antagit.

Domstolens svar

- 79 Det skall härvid erinras om att begreppet force majeure på området för jordbruksförordningar skall tolkas som omständigheter vilka för den berörda aktören är främmande, onormala och oförutsebara och vars följder inte skulle ha kunnat undvikas trots alla gjorda ansträngningar (se bland annat dom av den 13 oktober 1993 i mål C-124/92, An Bord Baigne Co-operative och Compagnie Inter-Agra, REG 1993, s. I-5061, punkt 11 och domen i det ovannämnda målet Boterlux, punkt 34).
- 80 Även om en avtalsparts vållande eller misstag kan utgöra en för exportören främmande omständighet, ingår de inte desto mindre i den sedvanliga handelsrisken och kan inte anses oförutsebara vid handelstransaktioner. Exportören kan fritt välja sina avtalspartners och det ankommer på honom att vidta lämpliga åtgärder, antingen genom att införa en klausul härför i avtalen i fråga eller genom

att teckna en särskild försäkring (se, för ett liknande resonemang, domarna i de ovannämnda målen Theodorakis, punkt 8 och Boterlux, punkterna 35 och 36).

- 81 Såsom understrukits i punkt 62 i förevarande dom är det just för att beakta exportörens roll såsom den sista länken i produktions-, förädlings- och exportkedjan av jordbruksprodukter som han enligt artikel 11 i förordning nr 3665/87 bär ansvaret för att deklARATIONEN är korrekt med hänsyn till att han, bland annat genom avtalsvillkor i syfte att från avtalspartnern erhålla exportvaror som överensstämmer med gemenskapsbestämmelserna, har möjlighet att tillse att oegentligheter inte begås.
- 82 Precis som för en detaljist som vill garantera konsumenten att den vara han säljer kommer från en distributionskedja grundad på kvalitet, är det tillrådligt för exportören att genom avtal kräva en viss kvalitetsnivå av sina avtalspartners. Exportören kan kräva att de senare gör stränga kontroller och tillställer honom resultaten härav. Han kan även ställa krav på att själv få genomföra vissa kontroller i tillverkningsföretaget eller att få anförtro oberoende organ sådana kontroller.
- 83 Domarna i de ovannämnda målen Steff-Houlberg Export m.fl. och Oelmühle och Schmidt Söhne strider inte mot en sådan tolkning av gemenskapsrätten. Det skall erinras om att de avkunnats efter begäran om förhandsavgörande från nationella domstolar som haft att avgöra tvister beträffande återbetalning av gemenskapsstöd som uppburits felaktigt. De nationella domstolarna skall enligt fast rättspraxis avgöra dessa med tillämpning av deras nationella formella och materiella rätt, om inte annat föreskrivs i gemenskapsrätten (se bland annat dom av den 12 juni 1980 i mål 130/79, Express Dairy Foods, REG 1980, s. 1887, svensk specialutgåva, volym 5, s. 227, punkt 11).

84 I målet vid den nationella domstolen definieras villkoren för återbetalning av exportbidrag som utbetalats felaktigt i artikel 11 i förordning nr 3665/87. Denna bestämmelse var, såsom domstolen uttryckligen påpekat i punkt 22 i domen i det ovannämnda målet Steff-Houlberg Export m.fl., inte tillämplig i tiden på återbetalning av bidragen i fråga i denna sistnämnda dom. Eftersom nationella bestämmelser inte är tillämpliga på återbetalning av dessa belopp kan domstolens tolkning av gemenskapsrätten i domarna i de ovannämnda målen Steff-Houlberg Export m.fl. samt Oelmühle och Schmidt Söhne inte tillämpas i förevarande mål.

85 Det skall även understrykas att även om domstolen, såsom följer av domslutet i domen i målet Steff-Houlberg Export m.fl., har tolkat gemenskapsrätten så, att det vad gäller återkrav av ett felaktigt utbetalat stöd enligt den är möjligt att beakta sådana omständigheter som till exempel huruvida nationella myndigheter förfarit försumligt och att lång tid förflutit sedan de återkrävda stöden utbetalades, har domstolen inte medgett att hänsyn tas till fel av en tredje man som stödmottagaren står i ett avtalsförhållande till, eftersom detta fel snarare faller inom stödmottagarens än gemenskapens sfär (domen i det ovannämnda målet Steff-Houlberg Export m.fl., punkt 28 och domslutet).

86 Av vad anförts följer att artikel 11.1 tredje stycket första strecksatsen i förordning nr 3665/87 skall tolkas så, att den situation där en exportör i god tro fyller i en ansökan om exportbidrag på grundval av oriktig information från tillverkaren av de exporterade varorna inte utgör ett fall av force majeure, om exportören inte kunde upptäcka oriktigheten eller endast hade kunnat upptäcka den genom att utföra kontroller i tillverkningsfabriken. Att en avtalspart är vållande ingår i den sedvanliga handelsrisken och kan inte anses oförutsebart vid handelstransaktioner. Exportören har olika möjligheter att skydda sig mot ett sådant ansvarsgrundande handlande.

Rättegångskostnader

- 87 De kostnader som har förorsakats av kommissionen, som har inkommit med yttrande till domstolen, är inte ersättningsgilla. Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

— angående de frågor som genom beslut av den 4 april 2000 har ställts av Bundesfinanzhof — följande dom:

- 1) Vid prövningen av den första ställda frågan har det inte framkommit några omständigheter som gör att giltigheten av artikel 11.1 första stycket a i kommissionens förordning (EEG) nr 3665/87 av den 27 november 1987 om gemensamma tillämpningsföreskrifter för systemet med exportbidrag för jordbruksprodukter i dess lydelse enligt kommissionens förordning (EG) nr 2945/94 av den 2 december kan ifrågasättas, i den mån det däri föreskrivs en sanktion mot den exportör som ansökt om ett högre exportbidrag än det han har rätt till och detta fel inte kan tillskrivas honom.

- 2) Artikel 11.1 tredje stycket första strecksatsen i förordning nr 3665/87 i dess lydelse enligt förordning nr 2945/94 skall tolkas så, att den situation där en exportör i god tro fyller i en ansökan om exportbidrag på grundval av oriktig information från tillverkaren av de exporterade varorna inte utgör ett fall av force majeure, om exportören inte kunde upptäcka oriktigheten eller endast hade kunnat upptäcka den genom att utföra kontroller i tillverkningsfabriken. Att en avtalspart är vållande ingår i den sedvanliga handelsrisken och kan inte anses oförutsebart vid handelstransaktioner. Exportören har olika möjligheter att skydda sig mot ett sådant ansvarsgrundande handlande.

Edward

La Pergola

Timmermans

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 11 juli 2002.

R. Grass

P. Jann

Justitiesekreterare

Ordförande på femte avdelningen